

2004-2012 DÖNEMİ KKTC ÖDEMELER DENGESİ REZERV HAREKETLERİNİN BELİRLENMESİNDE YENİ BİR YÖNTEM

A NEW METHOD IN DETERMINING THE REZERVE MOVEMENTS IN THE TRNC BALANCE OF PAYMENTS FOR THE PERIOD 2004-2012*

Dr. Suphi GALİP
Lefke Avrupa Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
sgalip@eul.edu.tr

Received 4 February 2016 – Accepted 21 April 2016
Gönderim 4 Şubat 2016 – Kabul 21 Nisan 2016

Öz: 2004-2012 dönemi KKTC Ödemeler Dengesinde net hata ve noksan kaleminin çok yüksek rakamlara ulaştığı görülmektedir. KKTC Ödemeler Dengesi 2003 yılına kadar hiçbir yıl 2004-2012 döneminde olduğu kadar yüksek net hata ve noksan kalemi ile sonuçlanmamıştı. İşte bu çalışmanın başlıca amacı sadece 2004-2012 döneminde ortaya çıkan çok yüksek net hata ve noksan kalemini, yeni bir yöntemi veya parametreler bütününe devreye koyarak, en aza ve kabul edilebilir tek haneli seviyelere çekmek olacaktır. Ancak en baştan belirtmek gerekir ki, 2004-2012 arası dönemde KKTC Ödemeler Dengesi Rezerv Hareketleri için geliştirilen bu yeni yöntem o dönemle ilgili yayınlanan cari işlemler ve dış açık rakamlarını hiçbir şekilde etkilemeyecektir. Yapılacak olan, 2004-2012 döneminde bir rezerv para olarak Türk Lirasına artan rağbet dolayısıyla, sadece dövizin değil, KKTC’de hem yerli hem de yabancı para birimi olarak kullanılan Türk Lirasının da rezerv hareketlerine katılmasını sağlayacak bir yöntemin geliştirilmesinden ibarettir. Geliştirilen bu yeni yöntemle, 2004-2012 dönemi KKTC Ödemeler Dengesinde üç haneli rakamlara ulaşan net hata ve noksan kaleminin tek haneli rakamlara indiği görülecektir.

Anahtar Kelimeler: Genel denge, rezerv hareketleri, döviz kuru, menkul değerler cüzdanı, net hata ve noksan

Abstract: For a nine year period between 2004-2012, the TRNC’s Balance of Payments faced very high levels of net error and omissions, at times reaching three digit figures. Until 2004 the net error and omissions item in the TRNC’s Balance of Payments had been mostly kept at single digit figures. In this paper the reasons for this sudden rise in the net error and omission item of the balance of payments of the TRNC will be investigated and looked into. After a thorough research to determine the causes of this huge increase a new method will be introduced to tackle the problem of abnormal high levels of net error and omission for the period 2004-2012. It should be mentioned from the very beginning that this new method will in no way alter the current account deficit figures of the TRNC for the period 2004-2012 study. Simply what will be done is to include the Turkish Lira (TL) – used in the TRNC both as a domestic and foreign currency – in calculating the foreign exchange reserve movements of the TRNC. With the introduction of this new method it will be observed that the net error and omissions item in the Balance of Payments in the TRNC falls to its normal single-digit levels for the period 2004-2012.

Keywords: General balance, reserve movements, foreign exchange rate, portfolio investment, net error and omissions

* Bu çalışmanın yayına hazırlandığı dönemde DPÖ müsteşarı olan Sayın Ali Korhan’a ve halen DPÖ müsteşarı olarak görev yapmakta olan Sayın Ödül Muhtaroglu’na, makalenin hazırlanma sürecinde yapmış oldukları katkı ve desteklerden dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

1. GİRİŞ

2003 yılından sonra, KKTC’de fayda, çıkar ve gelirini maksimize etmeye çalışan üretici ile tüketicilerin gelecekle ilgili beklentilerinde bir değişim meydana geldi. 2003’e kadar değerli yabancı paralar (döviz) karşısında devamlı devalüe edilen ve değer kaybeden Türk Lirası’ndan kaçan üretici ve tüketiciler, 2003’den sonra değerlenen Türk Lirasını elde tutmaya başladılar. İktisatçıların deyişiyle 2003 yılına kadar sürekli değer kaybettiği için bir an evvel elden çıkarılıp harcanan “kötü para” Türk Lirası, sürekli değer kazanan ve rezerv olarak elde tutulması yeğlenen “iyi para” döviz piyasadaki kovdu. Daha önce ellerindeki harcamadıkları parayı değerlenmesi beklenen dövizde tutan tüketici, üretici ve yatırımcılar, 2003’den sonra paralarını değerlenen ve daha da değerlenmesi beklenen Türk Lirası’nda tutmaya başladılar. Bu gelişme bankalardaki mevduatların dağılımında da görülebilir. 2003’den önce genelde KKTC’de döviz ağırlıklı olan mevduatlar 2003 yılından itibaren Türk lirası mevduatlara doğru bir yöneliş oldu.

Tüm bu beklentilerdeki değişim, KKTC Ödemeler Dengesi’nde de yansımaları buldu. Daha önceleri ödemeler dengesi çıkarılırken sadece döviz mevduatları rezerv olarak dikkate alınırken, net hata ve noksan kalemi hep tek haneli rakamlardaydı. Ancak 2003’den sonra beklentilerin değişmesi sonucu sadece dövizlerin rezerv olarak dış ödemelerde hesap edilmesi, iki haneli giderek üç haneli hata ve noksan kalemlerine neden oldu. Kağıt üzerinde mevduat hesaplarında duruyormuş gibi görünen dövizler, 2003’den sonra artık kredi ve nakit olarak piyasalarda kullanılır hale geldi. Bu durumda hesaplarda durmayan ve artık sadece kağıt üzerinde görünen döviz mevduatlarının hala rezerv hareketlerini oluşturan kalem olarak kabul görmesi, ödemeler dengesinde 2003 yılından sonra çok yüksek net hata ve noksan rakamlarına yol açtığı söylenebilir (DPÖ, 2003-2012).

Herhangi bir ülkenin ödemeler dengesi çıkarılırken kesinlikle bir miktar net hata ve noksan olacaktır. Diğer bir deyişle “sıfırlı” bir net hata ve noksan kalemi neredeyse olanaksızdır. Ancak KKTC’de olduğu gibi 2004-2012 arasındaki her yılda net hata ve noksan kalemi çok yüksek çıkıyorsa, ortada çözülmesi gereken bir sorun var demektir. Uluslararası Para Fonu’nun yayınladığı Ödemeler Dengesi El Kitabı’nın (Balance of Payments Manual) en son beşinci baskısında, sürekli her yıl net hata ve noksan kaleminin yüksek çıkmasının, ödemeler dengesinin güvenilirliği açısından ciddi sıkıntı ve ödemeler dengesi rakamlarının makroekonomik analizlerde kullanılması konusunda tereddüde yol açacağı belirtilmektedir (IMF, 1993).

Bu gelişmeler ışığında ödemeler dengesiyle ilgili rezerv hareketlerini hesaplarken sadece döviz değeri Türk Lirasını da dikkate alan yeni bir yöntemin gerekliliği ortaya çıktı. Bu amaç doğrultusunda bu çalışmada geliştirilen böylesi yeni bir yöntem, 2004-2012 döneminin çok yüksek seviyedeki net hata ve noksan kalemini tekrar tek haneli rakamlara çektiği görülecektir.

KKTC Ödemeler Dengesi’nin 2004-2012 dönemi için geliştirilen bu yöntemin temel öğeleri şöyle sıralanabilir:

1. KKTC Merkez Bankası ve ticari bankalarda yıl sonlarında döner (likit) aktif değerlerde biriken ve yıl sonunda harcanmadan duran miktarlar, Menkul Değerler Cüzdanı (MDC) dahil, ödemeler dengesi rezerv hareketlerinin temel kaynağıdır. Bu likit (döner) değerler bir önceki yıla göre

artmışsa (-) kalem olarak, azalmışsa (+) kalem olarak gösterilir (KKTCMB, 2003-2012).

2. Ancak aktif hesaplarda likit (döner) değerler olarak duran bu miktarın sadece bir bölümü dış ödemelerle ilgili olup, diğer bir bölümü ülke içi ödemelerle ilgilidir. Bu nedenle ödemeler dengesinde görülecek rezerv hareketleri, o yılki toplam mal ithalatının GSMH'ya oranına göre belirlenecektir. Örneğin 2011 yılında KKTC'de toplam mal ithalatının GSMH'ya oranı % 43.8 ise, bu aktif hesaplarda likit (döner) değerler olarak biriken ve harcanmayan tutarlardaki değişimin % 43.8'i artmışsa (-), azalmışsa (+) şeklinde gösterilerek, o yılki ödemeler dengesinin rezerv hareketi olarak kabul edilecektir.

3. Yeni yöntemin uygulanmasında MDC'lerin önemli bir işlevi bulunmaktadır. KKTC Merkez Bankası'nın 2012 yılına ait son verilerine göre MDC'lerin yaklaşık % 85-90'ı Türkiye Cumhuriyeti Hazine bono ve hisse senetlerinden oluşmaktadır. MDC'ler hem döner aktiflerin önemli bir kısmını oluşturmakta hem de kısa vadeli sermaye hareketi olarak ödemeler dengesinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu durumda hemen paraya çevrilebilen MDC'ler bir yandan ödemeler dengesindeki rezerv hareketlerinin önemli bir bölümünü oluşturmakta, diğer yandan atıl duran bu rezervlerin bir bölümünün TC hazine bonolarına menkul değer şeklinde yatırılması sonucu faiz geliri sağlamaktadır.

Bu yeni yöntemde MDC'ler iki tür işlev görmektedir. Birinci işlevi ekonominin normal ve istikrarlı bir seyir takip ettiği dönemlerde, turizm, eğitim ve diğer ekonomik faaliyetler sonucu oluşan kaynakların değerlendirilmesinde, TC hazine bonosuna yatırılarak bir faiz geliri sağlaması biçimindedir. Ekonominin normal seyri derken, KKTC'nin tüm ithalat ve üretim gereksinimlerini sıkıntısız karşılayabilen ve oluşan fazlalığı da MDC ile değerlendirebilen bir ekonomi kastedilmektedir. Normal bir seyir içindeki ekonomide kısa vadeli dalgalanmalar ve krizler sorun değildir. Daha önce oluşturulan MDC'ler hemen likit duruma dönüştürülerek ödemeler dengesi ile ilgili bu kısa vadeli sorunları zamanında çözüme kavuşturulabilmektedir.

MDC'lerin ikinci tür işlevi ise olağanüstü ekonomik koşulların geçerli olduğu kriz dönemlerinde ortaya çıkmaktadır. 2007-2012 arasındaki 6 yıllık dönem ekonomik kriz ve olağanüstü koşulların ortaya çıktığı bir dönem idi ve MDC'lerin bu dönemdeki işlevi dış ödemelerle ilgili sorunlardan çok içteki ekonomik krizle ilgili sorunların çözümünde kullanılmak şeklinde oldu. 2007 yılından önce Annan Planı'nın yürürlüğe girememesi, daha sonra Orams davasının KKTC aleyhine sonuçlanması inşaat sektörüne ve yabancıların konut alımına büyük darbe vurdu. Bu alana girmek için gelen sermaye yatırımdan caydı, ya da birikimlerini yüksek faizle değerlendirmek için MDC'lere kayd. Konut sektöründeki sıkıntı 2008'de artarak devam etti ve kriz 2009 yılında tavan yaptı. 2010 yılında toparlanmaya başlayan ekonomiyi KTHY krizi ve 2012 yılındaki Belediyeler krizi olumsuz etkiledi. Tüm bu altı yıllık dönemde MDC'ler yurt içi ödemelerdeki kaynak yetersizliğine bir nebze olsun nefes aldırdı. 2007 yılında nereye gideceğini bilemeyen yerli ve yabancı sermayenin MDC'lere yönelmesi daha sonraki beş yılda (2008-2012) ortaya çıkacak kaynak yetersizliğine TC kredileri ile birlikte çare oldu.

2. ÖDEMELER DENGESİNDE NET HATA VE NOKSAN

Ödemeler Dengesi makroekonomik hesaplamalardan bir tanesidir. Makroekonomik hesaplamalarla ülke ekonomisinde yaşanan ekonomik değişimlerin sistemli bir şekilde ortaya konması ve detaylı analizlerin yapılması amaçlanmaktadır. Makroekonomik hesaplamalar milli gelir, ekonomik büyüme, ödemeler dengesi, bütçe dengesi gibi temel hesaplamaları içermektedir.

Ödemeler dengesi, “bir ülkede yerleşik ekonomik birimlerin dış alemle ilişkilerini gösteren bir tablodur” (Yükseler, 1998). Ödemeler dengesi makroekonomik göstergeler olarak kabul edilen enflasyon, ekonomik büyüme, döviz kuru ve gelir dağılımı gibi göstergelerle de etkileşim içindedir. Bu nedenle bir ülkenin makroekonomik açıdan hedeflerine ulaşması ödemeler dengesi ile yakından ilgilidir. Diğer taraftan bir ülkenin ödemeler dengesi o ülkenin ödeme gücü ve uygulanan makroekonomik politikaların başarısı ile ilgili önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir.

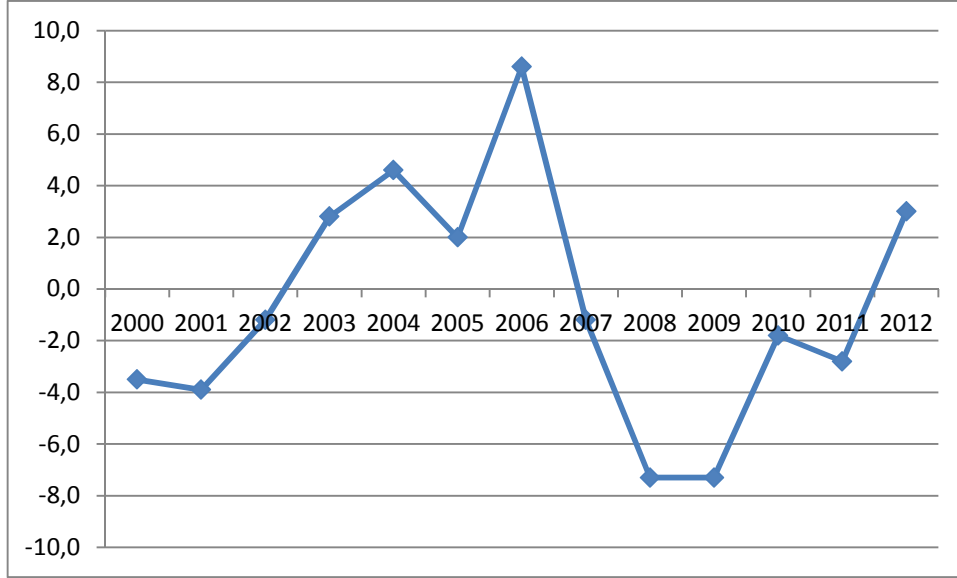
Ödemeler dengesi bilançosu cari işlemler, sermaye ve finans hareketleri ile net hata ve noksan kalemlerinden oluşmaktadır (Stern, 2007). Cari işlemler ile sermaye ve finans hareketleri toplamının (rezerv varlıklar dahil) sıfırdan farklı olması fark kadar hata ve noksan olduğu şeklinde kabul edilip, bu hata ve noksan farkın ters işareti ile hesaba “net hata ve noksan” kalemi olarak dahil edilir (Çıplak, 2005). Çıplak (2005) net hata ve noksan ile ilgili çalışmasında ödemeler dengesinde yer alan net hata ve noksanın nedenlerini şu şekilde sıralamaktadır:

- İthalat ve ihracatta malın hareketi ile ödeme döneminin farklı olmasından bilançoya farklı dönemlerde yansımaları,
- Gümrük sırasında yapılan hatalı beyanlar,
- Ödemeler dengesindeki bazı kaynakların kayıt dışına çıkarılması,
- Bazı verilerin anket yoluyla elde edilmesi nedeni ile kesin rakamlara ulaşamaması.

Aynı çalışmada bu nedenlere ek olarak Merkez Bankası verilerinde yer alan döviz rezerv rakamlarında hata olması beklenmemekle beraber, özellikle kendi para birimi olmayan KKTC gibi ülkelerde, özel sektör elindeki döviz varlıklarının tam olarak izlenememesi, net hata ve noksan kalemini etkileyen diğer bir neden olarak gösterilmektedir.

Net hata ve noksan kalemi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin genelinde (-) veya (+) olarak yer almaktadır. Türkiye’de yapılan araştırmalarda özellikle ekonomik istikrarın mevcut olduğu dönemlerde net hata ve noksan pozitifken ekonomik kriz dönemlerinde negatif olduğu gözlenmektedir (European Central Bank, 2013).

KKTC ödemeler dengesine bakıldığında genelde ekonominin yükselişte olduğu dönemlerde net hata ve noksanın pozitif, kriz dönemlerinde ise negatif bir seyir izlediği görülmektedir. Grafik 1’de net hata ve noksanın GSMH payları görülmektedir.

Şekil 1: 2000-2012 Yılları Arasında KKTC Net Hata ve Noksan (GSMH %)

Kaynak: DPÖ (2013), Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, Lefkoşa, (www.devplan.org)

Şekil 1’de de görüldüğü gibi KKTC’de net hata ve noksan ekonomik gelişmelere paralel olarak istikrarsız bir yapıya sahiptir. Bunun yanında seçilmiş bazı ülkelerin GSMH net hata ve noksan paylarına bakıldığında 2004-2012 döneminde KKTC’nin oldukça yüksek net hata ve noksana sahip olduğu görülmektedir (bkz. Eurostat). İşte bu çalışmada yüksek sayılabilecek net hata ve noksan kalemini aşağıya çekecek yeni bir yöntem geliştirilmiş bulunmaktadır. KKTC için önerilen yeni yöntemin değişkenleri ise bir sonraki üçüncü bölümün konusu olarak ele alınmıştır.

3. KKTC İÇİN ÖNERİLEN YENİ YÖNTEMİN DEĞİŞKENLERİ

2004 ve sonrası KKTC Ödemeler Dengesi için geliştirilen yeni yöntemin parametrelerini ortaya koyduktan sonra daha iyi anlaşılabilmesi açısından yapılan teknik çalışmanın aşamalı olarak ve yıllar itibarıyla açıklanması gerekmektedir.

Ancak yöntemin teknik açıklamasına geçmeden önce üzerinde durulması gereken KKTC Ödemeler Dengesi’nde cari işlemlerle (dış ticaret + görünmeyen kalemlerle) ve onların sonucunda ortaya çıkan cari işlemler açığı (dış açık) ile yeni yöntemde herhangi bir değişikliğe gidilmediği ve böyle bir değişikliğin söz konusu olmadığıdır. Diğer bir deyişle cari işlemler açığı (dış açık) eski modelde neyse yeni modelde de öyle kalacaktır. Yeni yöntem ile getirilen değişiklik sadece Türk Lirası’nın da dış ödemelerde yabancı para (döviz) gibi rezerv hareketleri içinde gösterilebilmesini sağlamaktan ibarettir. Böylelikle Türk Lirası’nın da dış ödemeler dengesinde yabancı paralarla birlikte rezerv olarak gösterilebilmesi olanaklı hale gelmiş olacaktır.

Amaç KKTC Ödemeler Dengesi’ndeki rezerv hareketlerini en doğru ve gerçeğe yakın şekilde belirleyerek net hata ve noksan kalemini en aza indirmektir. Bu amaç doğrultusunda oluşturulan yeni yöntemin değişkenlerini şöyle sıralayabiliriz (bkz. Tablo 1).

1. 2003 yılı ve öncesinde kullanılan eski yöntemde, KKTC Ödemeler Dengesi’ndeki rezerv hareketlerinin belirlenmesindeki temel değişken, her

yılın sonunda KKTC Merkez Bankası ve ticari bankalarda biriken döviz mevduatı idi. Yeni yöntemde ise rezerv hareketleri belirlenirken yıl sonunda KKTC Merkez Bankası ve ticari bankaların Türk Lirası artı yabancı para (döviz) olarak döner (likit) aktiflerinde duran değerler dikkate alınmaktadır. Ancak bu döner aktiflerin tümü de dış ödemelerle ilgili olmadığından, o yılın toplam ithalata/GSMH oranı dikkate alınarak dış ödemelerle ilgili rezerv hareketleri belirlenebilmektedir.

2. Her ne kadar MDC'ler KKTC Merkez Bankası'nın raporlarında döner (likit) aktiflerin parçası olarak görünmekteyse de ödemeler dengesi açısından kısa vadeli sermaye özelliği de taşımaktadır. Bu nedenle MDC'ler bir yıldan diğer yıla artış gösteriyorsa sermaye hareketlerinde (-) kalem olarak gösterilmeli, bir yıldan diğer yıla azalıyorsa, KKTC'ye sermaye dönüşü olduğu için (+) kalem olarak yansıtılmalıdır. Ekonominin olağan ve normal çalıştığı bir yılda MDC'ler Türkiye hazine senet ve bonolarına yapılan kısa vadeli yatırım özelliği taşıdığından dışa giden bir sermaye olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. MDC'ler süratle paraya (likite) çevrilebildiğinden, olağanüstü kriz dönemlerinde iç ödemelerde kaynak olarak da kullanılabilir. Bu gibi dönemlerde; örneğin 2007, 2009 ve 2010 yıllarında olduğu gibi, MDC'ler tamamen veya kısmen, iç ödemelerde kullanıldığı için ödemeler dengesinin rezerv hareketleri dışında değerlendirilmelidir.
3. Yeni modelde uygulanan yöntemde Türk Lirası olarak işlem gören MDC ve diğer döner aktiflerin ABD dolarına dönüştürülmesinde kur değişken olabilmektedir.

MDC'ler ve döner aktiflerdeki bir yıldaki hareketlilik, ödemeler dengesinde ortalama kurun bulunmasında kullanılan ithalat akışındaki hareketliliğe uyumlu olmayabilir. Bu nedenle sadece rezerv hareketlerini oluşturan MDC'lerde ve döner aktiflerde, net hata ve noksan kalemini en aza indiren, yıl ortalama kuru (YOK), yıl sonu kuru (YSK) veya her ikisinin ortalaması bir kur (YXK) kullanılarak MDC'ler ve döner aktifler Türk Lirası'ndan ABD dolarına (bkz. Tablo 1) dönüştürülebilmektedir.

Tablo 1(a): KKTC Merkez Bankası Toplam Döner Aktiflerde Yıllık Değişim (2003-2012)

Yıl	Milyon TL	YOK (\$)'ın TL Kur Değeri	YSK (\$)'ın TL Kur Değeri	YOK Milyon \$	YSK Milyon \$	YXK Milyon \$	YOK Yıllık Değişim Milyon \$	YSK Yıllık Değişim Milyon \$	YXK Yıllık Değişim Milyon \$
2003	515.6	1.4856	1.3958	347.1	369.4	358.3	-	-	-
2004	674.0	1.4281	1.3421	472.0	502.2	487.1	-124.9	-132.8	-128.8
2005	803.9	1.3505	1.3520	595.3	594.6	595.0	-123.3	-92.4	-107.9
2006	971.1	1.4415	1.4056	673.7	690.9	682.3	-78.4	-96.3	-87.3
2007	1,194.5	1.2980	1.1593	920.3	1,030.4	975.4	-246.6	-339.5	-293.1
2008	1,494.7	1.2835	1.5218	1,164.6	982.2	1,073.4	-244.3	+48.2	-98.0
2009	1,708.4	1.5461	1.4873	1,105.0	1,148.7	1,126.9	+59.6	-166.5	-53.5
2010	1,719.4	1.5063	1.5376	1,141.3	1,118.2	1,129.8	-36.3	+30.5	-2.9
2011	2,048.2	1.6782	1.8889	1,220.5	1,084.3	1,152.4	-79.2	+33.9	-22.6
2012	2,454.65	1.8006	1.7882	1,363.2	1,372.6	1,367.9	-142.7	-288.3	-215.5

Tablo 1(b): KKTC Ticari Bankalardaki Yıl Sonu İtibariyle Toplam Döner Aktiflerde Yıllık Değişim (2003-2012)

Yıl	Milyon TL	YOK (\$)'ın TL Kur Değeri	YSK (\$)'ın TL Kur Değeri	YOK Milyon \$	YSK Milyon \$	YXK Milyon \$	YOK Yıllık Değişim Milyon \$	YSK Yıllık Değişim Milyon \$	YXK Yıllık Değişim Milyon \$
2003	1,664.6	1.4856	1.3958	1,120.5	1,192.6	1,156.6	-	-	-
2004	1,964.2	1.4281	1.3421	1,375.4	1,463.5	1,419.5	-254.9	-270.9	-262.9
2005	2,020.3	1.3505	1.3520	1,496.0	1,494.3	1,495.0	-120.6	-30.8	-75.5
2006	2,594.4	1.4415	1.4056	1,799.8	1,854.8	1,822.8	-303.8	-351.5	-357.8
2007	2,448.9	1.2980	1.1593	1,886.7	2,112.4	1,999.6	-86.9	-266.6	-176.8
2008	2,560.1	1.2835	1.5218	1,994.6	1,682.3	1,838.5	-107.9	+430.1	+164.1
2009	3,062.8	1.5461	1.4873	1,981.0	2,059.3	2,020.2	+13.6	-377.0	-181.7
2010	2,994.0	1.5063	1.5376	1,987.7	1,947.2	1,967.5	-6.7	+112.1	+52.7
2011	3,380.6	1.6782	1.8889	2,014.4	1,789.7	1,902.1	-26.7	+157.5	+65.4
2012	3,517.3	1.8006	1.7882	1,953.4	1,967.0	1,960.2	+61.0	-177.3	-58.1

Tablo 1(c): KKTC Merkez Bankası Yıl Sonu İtibariyle MDC'lerde Yıllık Değişim (2003-2012)

Yıl	Milyon TL	YOK (\$)'ın TL Kur Değeri	YSK (\$)'ın TL Kur Değeri	YOK Milyon \$	YSK Milyon \$	YXK Milyon \$	YOK Yıllık Değişim Milyon \$	YSK Yıllık Değişim Milyon \$	YXK Yıllık Değişim Milyon \$
2003	302.5	1.4856	1.3958	203.6	216.7	210.2	-	-	-
2004	336.6	1.4281	1.3421	235.7	250.8	243.3	-32.1	-34.1	-33.1
2005	369.7	1.3505	1.3520	273.8	273.4	273.6	-38.1	-22.6	-30.4
2006	373.7	1.4415	1.4056	259.2	265.8	262.5	+14.6	+7.6	+11.1
2007	502.5	1.2980	1.1593	387.1	433.5	410.3	-127.9	-167.3	-147.6
2008	630.6	1.2835	1.5218	491.3	414.4	452.9	-104.2	+19.1	-42.6
2009	225.9	1.5461	1.4873	146.1	151.9	149.0	+345.2	+262.5	+303.9
2010	5.4	1.5063	1.5376	3.6	3.5	3.6	+142.5	+148.4	+145.5
2011	23.3	1.6782	1.8889	13.9	12.3	13.1	-10.3	-8.8	-9.6
2012	42.6	1.8006	1.7882	23.6	23.8	23.7	-9.7	-11.5	-10.6

Tablo 1(d): KKTC Ticari Bankalardaki MDC’lerde Yıllık Değişim (2003-2012)

Yıl	Milyon TL	YOK (\$)'ın TL Kur Değeri	YSK (\$)'ın TL Kur Değeri	YOK Milyon \$	YSK Milyon \$	YXK Milyon \$	YOK Yıllık Değişim Milyon \$	YSK Yıllık Değişim Milyon \$	YXK Yıllık Değişim Milyon \$
2003	260.2	1.4856	1.3958	175.1	156.4	180.8	-	-	-
2004	283.3	1.4281	1.3421	198.2	211.1	204.7	-23.2	-24.7	-24.0
2005	168.7	1.3505	1.3520	124.9	124.7	124.6	+73.3	+86.4	+80.1
2006	181.7	1.4415	1.4056	126.0	129.3	127.7	-1.1	-4.6	-3.1
2007	256.4	1.2980	1.1593	197.5	221.2	209.4	-71.5	-91.9	-81.7
2008	400.6	1.2835	1.5218	312.1	263.2	287.7	-114.6	-42.0	-78.3
2009	702.3	1.5461	1.4873	454.2	472.2	463.2	-142.1	-209.0	-175.5
2010	500.2	1.5063	1.5376	332.1	325.3	328.7	+122.1	+146.9	+134.5
2011	836.5	1.6782	1.8889	498.5	442.9	470.7	-166.4	-117.6	-142.0
2012	401.3	1.8006	1.7882	222.9	224.4	223.7	+275.6	+218.5	+247.0

Not: Tablo 1 KKTC Merkez Bankası Yıllık Raporları (2003-2012) kullanılarak oluşturulmuştur.

* Yıl : Rakamlar yıl sonu itibariyle
** YOK : Yıl ortalama kuruna göre 1 ABD dolarının TL karşılığı
*** YSK : Yıl sonu kuruna göre 1 ABD dolarının TL karşılığı
**** YXK : Yukarıdaki 2 kurun ortalaması : YOK+YSK/2
***** Yıllık Değişim : Bir yıldaki artış (-), azalış (+) olarak gösterilmiştir.

4. YENİ YÖNTEMDE 2004-2012 DÖNEMİ REZERV HAREKETLERİ

KKTC Ödemeler Dengesi için geliştirilen yeni yöntemde uygulamayı daha iyi anlayabilmek açısından “2004-2012 yılları arasında KKTC Ödemeler Dengesi Rezerv Hareketleri’ni İndirgeme Yöntemi” tablosunu (Tablo 2) izlemek gerekmektedir. Modeli ve uygulama yöntemini aşamalı olarak açıklarken Tablo 2’deki sütun başlıklarını, örneğin (1), (2) gibi izlemek yararlı olacaktır.

Birinci Aşama: Eski yöntemdeki Genel Denge (1) miktarı esas alınarak, ticari bankalardaki MDC (2) miktarındaki yıllık artışı (-) veya azalışı (+), yine KKTC Merkez Bankası’ndaki MDC (3) miktarındaki yıllık artış (-) veya azalış (+) dikkate alınarak toplam bankalardaki (TC+MB) MDC (4) yıllık değişim miktarı belirlenecek, EGD (1) miktarından düşülerek Yeni Genel Dengeye (5) ulaşılabacaktır. Bu aşamada kısa vadeli sermaye hareketi olarak kabul edilen MDC’ler (4) Türk Lirası’ndan işlem gördüğünden, yıllık ortalama kur (YOK), yıl sonu kuru (YSK), veya her ikisini ortalaması (YXK) bir kurdan hesap edilerek 3 seçenekli olarak ABD dolarına, Tablo 1’den de izlenebileceği gibi dönüştürülmekte ve YGD (5)’de 3 seçenekli olarak Tablo 2’de gösterilmektedir.

İkinci Aşama: Bu aşamada Ticari Bankaların (6) ve KKTC Merkez Bankası (7) döner aktiflerin yıllık değişim miktarları – MDC’ler dahil – toplamı (8) yine ABD doları itibariyle 3 seçenekli olarak belirlenir. Toplam döner aktiflerin (8) belirlenmesi ise iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Birinci şekilde, ki bu daha önce söz konusu edilen normal ve olağan şartlarda çalışan bir ekonomi için geçerlidir, MDC’ler toplam döner aktiflerin (8) içerisinde ve onun parçası olarak yer alır. İkinci şekilde ise olağanüstü ekonomik şartların ve krizlerin sürdüğü dönemlerde MDC’ler kısmen veya tamamen dış ödemelerde değil de iç ödeme maksadıyla kullanıldığından, ödemeler dengesindeki rezerv hareketleri belirlenirken o yılın toplam döner aktiflerin değişim miktarından (8) düşülmesi gerekir. Böylelikle olağanüstü kriz dönemlerinde, ödemeler dengesindeki rezerv hareketlerinin belirlenmesinde ikinci ve diğer bir toplam döner aktif değişim miktarı elde edilmiş olur (11).

Tablo 2: 2004-2012 Dönemi İçin KKTC Ödemeler Dengesi Rezerv Hareketlerini İndirgeme Yöntemi (Milyon \$)

Yıl	(1) Eski Genel Denge (EGD)	(2) Ticari Bankalarda (TB) MDC'de Yıllık Değişim (- Artış, + Azalış)			(3) Merkez Bankası (MB) MCD'de Yıllık Değişim (-Artış, +Azalış)			(4)= (2)+(3) Toplam Bankalarda (TB+MB) MCD'de Yıllık Değişim (-Artış, +Azalış)			(5)= (1)-(4) Yeni Genel Denge (YGD)		
		YOK	YSK	YXK	YOK	YSK	YXK	YOK	YSK	YXK	YOK	YSK	YXK
2003	244.9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2004	240.6	-23.2	-24.7	-24.0	-32.1	-34.1	-33.1	-55.3	-58.8	-57.1	185.3	181.8	183.5
2005	6.9	+73.3	+86.4	+79.9	-38.1	-22.8	-30.5	+35.2	+63.6	+49.4	42.1	70.5	56.3
2006	187.3	-1.1	-4.6	-2.9	+14.6	+7.6	+11.1	+13.5	+3.0	+8.2	200.8	190.3	195.5
2007	84.6	-71.5	-91.9	-81.7	-127.9	-167.3	-147.8	-199.4	-259.2	-229.5	-114.8	-174.6	-144.9
2008	20.2	-114.6	-42.0	-78.3	-104.2	+19.1	-42.6	-218.8	-22.9	-120.9	-198.6	-2.7	-100.7
2009	429.6	-142.1	-209.0	-175.6	+345.2	+261.5	+303.4	+203.1	+52.5	+127.8	632.7	482.1	557.4
2010	142.9	+122.1	+146.9	+134.5	+142.5	+148.4	+145.5	+264.6	+295.3	+280.0	407.5	438.2	422.9
2011	153.4	-166.4	-117.6	-142.0	-10.3	-8.8	-9.6	-176.7	-126.4	-151.6	-23.3	+27.0	+1.8
2012	220.3	+275.6	+218.5	+247.0	-9.7	-11.5	-10.6	+259.9	207.0	+236.4	+486.2	+427.3	+456.7

Yıl	(5)= (1)-(4) Yeni Genel Denge			(6) Ticari Bankaların Döner Aktiflerinde (MDC dahil) Yıllık Değişim (-Artış, + Azalış)			(7) MB Döner Aktiflerin (MDC dahil) Yıllık Değişim (-Artış, + Azalış)			(8)= (6)+(7) Toplam TB+MB Döner Aktif Değerlerinin (GDAD) Değişimi (MDC dahil) (-Artış, + Azalış)			
	YOK	YSK	YXK	YOK	YSK	YXK	YOK	YSK	YXK	YOK	YSK	YXK	YDK
2003	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2004	185.3	181.8	183.5	-254.9	-270.9	-262.9	-124.9	-132.8	-128.8	-379.8	-403.7	-391.7	-
2005	42.1	70.5	56.3	-120.6	-30.8	-75.5	-123.3	-92.4	-107.9	-243.9	-123.2	-183.4	-
2006	200.8	190.3	195.5	-303.8	-351.5	-327.8	-78.4	-96.3	-87.3	-382.2	-447.8	-415.1	-
2007	-114.8	-174.6	-144.9	-86.9	-266.6	-176.8	-246.6	-339.5	-293.1	-333.5	-606.1	-469.9	-210.7*
2008	-198.6	-2.7	-100.7	-107.9	+430.1	+164.1	-244.3	+48.2	-98.0	-342.2	+478.3	+66.1	-
2009	632.7	482.1	557.4	+13.6	-377.0	-181.7	+59.6	-166.5	-53.5	+73.2	-543.5	-235.2	-580.4**
2010	407.5	438.2	422.9	-6.7	+112.1	+52.7	-36.3	+30.5	-2.9	-43.0	+142.6	+49.8	-338.3***
2011	-23.3	-27.0	1.8	-26.7	+157.5	+65.4	-79.2	+33.9	-22.7	-105.9	+191.4	-42.7	-
2012	487.0	428.1	467.1	-214.6	-395.7	-305.1	-133.0	-276.8	-204.9	-347.6	-627.6	-510.0	-

*Ticari Banka ve Merkez Banka MDC'si dahil değil.

** Ticari banka MDC'si dahil, Merkez Banka MDC'si dahil değil.

*** Ticari Banka ve Merkez Banka MDC'si dahil değil.

Yıl	(9)= (5):(8) veya (5):11) Yeni Genel Denge/GDAD %				(10) İthalat M/GSMH %	(1) EGD	(4) TB+MB MDC	(5) YGD	(11)= (8)-(4) veya (8)-(2) MDC'siz Döner Aktif Değerlerinin Değişimi			
	YOK %	YSK %	YXK %	YDK %					YOK	YSK	YXK	YDK
2003	-	-	-	-	37.5	-	-	-	-	-	-	-
2004	48.8	45.0	46.8	-	48.0	-	-	-	-	-	-	-
2005	17.3	57.2	30.7	-	54.1	-	-	-	-	-	-	-
2006	52.5	42.5	47.1	-	48.4	-	-	-	-	-	-	-
2007	63.1	24.4	35.2	40.2	42.8	84.6	0	84.6	-134.1	-346.9	-240.4	-210.7
2008	-	-	-	41.5	42.0	-	-	-	-	-	-	-
2009	80.9	27.4	50.6	41.7	37.9	429.6	-209	220.6	-272.6	-805.0	-538.6	-580.4
2010	52.9	-	70.7	48.1	42.6	142.9	0	162.7	-307.6	-152.7	-230.2	-338.3
2011	-	-	54.6	-	46.5	-	-	-	-	-	-	-
2012	62.4	32.8	43.2	44.8	43.4	221.1	-	221.1	-613.5	-879.6	-746.4	-

Yıl	(5)=(1)-(4) YGD	(6) TBDAD	(7) MBDAD	(8) ve (11) GDAD	(9)=(5):(8) YGD/GDAD %	(10) M/GSMH %	(12)=(6)x(10) TBRH	(12)=(7)x(10) MBRH	(12)=(8)x(10) GRH	(13) NHN
2004	185.3 (YOK)	-254.9 (YOK)	-124.9 (YOK)	-379.8 (YOK)	48.8	48.0	-122.4	-59.9	-182.3	-3.0
2005	70.5 (YSK)	-30.8 (YSK)	-92.4 (YSK)	-123.2 (YSK)	57.2	54.1	-16.7	-50.0	-66.7	-3.8
2006	195.5 (YXK)	-327.8 (YXK)	-87.3 (YXK)	-415.1 (YXK)	47.1	48.4	-158.7	-42.2	-200.9	+5.4
2007	84.6 (EGD)	-84.9 (YDK)	-125.8 (YDK)	-210.7 (YDK)	40.2	42.8	-36.3	-53.9	-90.2	+5.6
2008	-198.6 (YOK)	+430.1 (YSK)	+48.2 (YSK)	+478.3 (YSK)	41.5	42.0	+180.6	+20.3	+200.9	-2.3
2009	220.6 (YSK)	-181.7 (YXK)	-398.7 (YDK)	-580.4 (YDK)	41.7	37.9	-68.9	-151.1	-220.0	-0.6
2010	142.7 (EGD)	-153.6 (YDK)	-184.7 (YDK)	-338.3 (YDK)	42.2	42.6	-65.4	-78.7	-144.1	+1.2
2011	-23.3 (YOK)	+65.4 (YSK)	-22.7 (YXK)	+42.7 (YDK)	54.6	46.5	+30.4	-10.6	+19.8	+3.5
2012	221.1(EGD)	-305.1(YXK)	-204.9(YXK)	-510.0(YXK)	43.2	43.4	-132.4	-88.9	-221.3	+0.2

Not: Tablo 2'nin devamı olan bu tabloda MDC sermaye hareketlerinin parçası olarak alınmıştır.

Yıl	(1) EGD	(2) TBMDC	(3) MBMDC	(4) GMDC	(12) TBRH	(12) MBRH	(12) GRH	(12)+(2) TBRH+ TBMDC	(12)+(3) MBRH+ MBMDC	(12)+(4) GRH+ GMDC	(13) NHN
2004	240.6	-23.2 (YOK)	-32.1 (YOK)	-55.3 (YOK)	-122.4	-59.9	-182.3	-145.6	-92.0	-237.6	-3.0
2005	6.9	+86.4 (YSK)	-22.8 (YSK)	-63.6 (YSK)	-16.7	-50.0	-16.7	+69.7	-72.8	-3.1	-3.8
2006	187.3	-2.9 (YXK)	+11.1 (YXK)	+8.2 (YXK)	158.7	-42.2	-200.9	-161.5	-31.2	-192.7	+5.4
2007	84.6	0	0	0	-36.3	-53.9	-90.2	-36.3	-53.9	-90.2	+5.6
2008	20.2	-114.6 (YOK)	-104.2(YOK)	+218.8 (YSK)	+180.6	+20.3	+200.9	+66.0	-83.9	-17.9	-2.3
2009	429.6	-209.0 (YSK)	0	-209.0 (YDK)	-68.9	-151.1	-220.0	-277.9	-151.1	-429.0	-0.6
2010	142.9	0	0	0	-65.4	-78.7	-144.1	-65.4	-78.7	-144.1	+1.2
2011	153.4	-166.4 (YOK)	-10.3(YOK)	-176.7 (YOK)	+30.4	-10.6	+19.8	-136.0	-20.9	-156.9	+3.5
2012	221.1	0	0	0	-132.4	-88.9	-221.3	-132.4	-88.9	-221.3	+0.2

Not¹: Tablo 2'nin devamı olan bu tabloda MDC sermaye hareketlerinin parçası olarak alınmıştır.

Not²: Tablo 2 ile ilgili kısaltmalar Ek 1' de yer almaktadır.

Üçüncü Aşama: Bu aşamada Yeni Genel Denge – YGD (5) toplam döner aktiflerdeki yıllık değişime – GDAD (8) oranlanır ve o yıl oluşan toplam mal ithalatı /GSMH oranıyla karşılaştırılarak, dört seçenekten en yakın oran o yılın rezerv hareketi (9) olarak ödemeler dengesindeki yerini alır. YGD/GDAD oranı (9) ile ithalat/GSMH oranı (10) arasındaki fark o yılın net hata ve noksanı olarak kabul edilecektir. Ancak olağanüstü kriz dönemlerinde MDC’ler iç ödemeler maksadıyla kullanıldığından o yıllarda MDC’ler kısa vadeli dış sermaye hareketi olarak işlem görmeyeceğinden o yıllarda Eski Genel Denge – EGD(1) geçerliliğini koruyacaktır. Şöyle ki, toplam bankalardaki MDC’lerdeki bir yıllık değişim miktarı (4), toplam bankalardaki döner aktif değerlerin değişiminden (8) düşülerek o yıl için MDC’siz 4 seçeneqli döner aktif değişim miktarları elde edilecektir (11). Daha sonra bu miktarlar (11) EGD’ye (1) oranlanarak elde edilen oranlar (11) ile ithalat /GSMH (10) oranı karşılaştırılarak en yakın seçenek (9) o yılın ödemeler dengesindeki rezerv hareketi olarak kabul edilecektir. İki oran (9) ve (10) arasındaki fark ise o yılın net hata ve noksan kalemi olarak ödemeler dengesinde yerini alacaktır.

Üçüncü aşamada toplam döner aktiflerin (GDAD) MDC’li yeni Genel Dengeye (YGD), veya MDC’siz Eski Genel Dengeye (EGD) oranı alınırken dört seçeneğin söz konusu olduğu belirtilmişti. İkinci aşamada Türk Lirası DAD ve MDC değerleri ABD dolarına dönüştürülürken sadece üç seçenek, YOK, YSK ve YXK kullanılmıştı. Öyleyse üçüncü aşamada neden dördüncü bir seçeneğe ihtiyaç duyulduğunun açıklanması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Daha önce rezerv hareketlerinin belirlenmesinde kullanılan DAD ve MDC’deki yıllık değişimin, bir yıl süresince meydana gelen artış (-) veya azalışın (+), KKTC Ödemeler Dengesi’nde cari işlemler ve sermaye hareketlerinde yıl ortalama kurun (YOK) belirlenmesinde kullanılan mal ithalat akışı ile aynı paralelde hareket edemeyebileceği izah edilmişti. Zaten YOK ile birlikte bu nedenle YSK ve YXK seçenekleri geliştirilmişti. Aynı şekilde bu sefer ödemeler dengesinde rezerv hareketlerini oluşturan DAD ve MDC’lerin de paralel bir akış veya değişim gösteremeyebilecekleri her zaman için yüksek bir olasılıktır.

Örneğin bir yıldan Merkez Bankası’ndaki DAD’lerdeki değişim YOK’tan hesap edilirken yine aynı dönemde ticari bankaların DAD’lerdeki değişimi YSK’dan, Merkez Bankası’nın MDC’deki değerini YXK’dan ve ticari bankalardaki MDC’ni yine YSK’dan hesap etmek, ödemeler dengesinde oluşacak net hata ve noksan kalemini en aza indirmek için gerekebilir. Böyle bir durumda dördüncü bir seçenek olan ve “diğer” diye tanımlanan karma bir kur uygulamasına geçilecektir. Bu dördüncü seçenek Tablo 2’de “yıl diğer kuru” veya kısaca (YDK) olarak gösterilecektir.

KKTC Ödemeler Dengesinde, rezerv hareketlerini minimum net hata ve noksan ile saptayan yeni yöntemin 3 aşamasından sonra, daha iyi anlaşılabilmesi için 2004-2011 arasındaki her yıl uygulamalı olarak tablo 2’de gösterilmiştir. Kullanılan tüm rakamlar KKTC Merkez Bankası’nın yıllar itibarıyla yayınladığı raporlardan derlenmiştir. Türk Lirası olarak yayınlanan tüm değerler Tablo1’de gösterildiği gibi yıllık ortalama kur (YOK), yıl sonu kuru (YSK), her ikisinin ortalaması bir kur (YXK), veya bu 3 seçeneğin karması bir diğer dördüncü kurdan (YDK) hesap edilerek ABD dolarına dönüştürülmüştür.

KKTC Ödemeler Dengesi için 2004-2012 arası geliştirilen yöntem, rezerv hareketlerini en doğru ve bilimsel şekilde belirleyip, net hata ve noksan kalemini en aza indirmek amacı ile ortaya konmuştur. Bu amaca yönelik olarak uygulanacak yeni yöntemin en iyi şekilde anlaşılabilmesi için 2004-2012 arası her yıl için rezerv hareketleri belirlenmiş, uygulama biçimi tablo 2'deki sütun başlıkları ile numaralanarak, (1), (2)..... gibi, yeni yöntemdeki her bir aşamanın eksiksiz açıklanmasına çalışılmıştır.

Tablo 2'deki her sütundaki tüm değerler Tablo 1'den derlenmiştir. Tablo 1'deki değerler KKTC Merkez Bankası'nın (2003-2012) yayınladığı raporlardan elde edilmiştir. Değerler Türk Lirası'ndan ABD dolarına çevrilirken 3 seçenekli (YOK, YSK ve YXK) olarak tablo 1'de yerini almıştır. Yine Tablo 2'de rezerv hareketleri hesap edilirken, yukarıdaki 3 seçeneğin karması olan diğer bir dördüncü kur (YDK) modele dahil edilerek uygulamaya konmuş ve KKTC Ödemeler Dengesi'ndeki net hata ve noksan kalemi en aza çekilmeye çalışılmıştır.

5. YENİ YÖNTEMİN SEÇİLMİŞ YILLAR İTİBARIYLA UYGULANMASI

5.1. Yeni Yöntemin 2004 Yılı Uygulaması

Birinci Aşama: Eski Genel Denge (EGD)'den (1), ticari bankaların Menkul Değerler Cüzdanındaki (MDC) bir yıllık artış (2) (-artış, +azalış) ve KKTC Merkez Bankasının MDC'deki bir yıllık artışın (3) çıkarılarak yeni bir genel denge (5) elde edilmesi gerekmektedir. MDC'ler Türkiye hazine senet ve bonolarına yapılan dışarıya doğru kısa vadeli bir sermaye hareketi olduğundan ve yeni yöntemde TL da rezerv olarak hesaplara katıldığından toplam MDC'ler (4), EGD (1) çıkarılarak Yeni Genel Denge veya YGD (5) elde edilecektir.

İkinci Aşama: Ticari Bankaların Döner Aktiflerin (MDC dahil) yıllık değişimi (6) ile MB Döner Aktiflerin (MDC dahil (7)) toplam değişim miktarları hesaplanır (8). Daha önce de belirtildiği gibi Bankaların döner aktiflerinde yıl sonunda duran değerler (TL+Döviz) anında likite çevrilebildiği için yeni modelde KKTC ödemeler Dengesinin rezerv hareketlerini (azalış (+), artış (-) şeklinde) oluşturmaktadır. Ödemeler Dengesinde rezerv hareketlerinin önemi Genel Dengeyi sıfırlamasından kaynaklanmaktadır. Genel Denge ile Rezerv Hareketleri arasındaki herhangi bir fark Net Hata ve Noksan kalemi ile sıfırlanmaktadır. Rezerv Hareketleri doğru bir şekilde belirlenemediği takdirde net hata ve noksan kaleminin yüksek çıkma olasılığı artacaktır. 2. Aşamada toplam bankaların Döner Aktif Değerlerin (GDAD) yıllık değişimi, yıl ortalama kuru (YOK), yıl sonu kuru (YSK) ve ikisinin ortalama kurundan (YXK) üç seçenekli olarak belirlendikten sonra (8), YGD (5) yine üç seçenekli GDAD'ye (9) oranlanarak yüzdeliği bulunur. 2004 yılının ithalat/GSMH yüzde oranına (10) en yakın YGD/GDAD oranı (9) 2004 yılının ödemeler dengesindeki rezerv hareketlerini oluşturduğu kabul edilir.

Üçüncü Aşama ve Sonuç: 2004 yılında % 48.0 olarak belirlenen ithalat/GSMH oranına (10) en yakın YGD/GDAD oranının % 48.8 olduğu (9) ve Yıl Ortalama Kuruna (YOK) denk geldiği tablo 2'den izlenebilir. Böylelikle 2004'de yıl ortalama kurundan % 48.8 oranını oluşturan YGD/GDAD değerlerinin $\$185.3 / 379.8 = \% 48.8$ 'e eşitlendiği ortaya çıkar. Diğer bir deyişle 2004 yılında toplam döner aktif

değerlerdeki (GDAD) değişim YOK'dan rezerv hareketlerinin \$379.8 milyon arttığını göstermektedir (\$-379.8 artış demek oluyor). Ancak bu rezerv hareketlerinin sadece %48.0'i (İthalat/GSMH) dış ödemelerle ilgilidir. Öyleyse 2004 yılında ödemeler dengesindeki rezerv hareketlerine yansıyacak bölüm \$-379.8 milyonun %48.0 olacaktır. Diğer bir deyişle \$-379.8 x 0.48= \$-182.3 milyona eşitlenecektir. YGD (5) yıl ortalama kuruyla (YOK) \$185.3 milyon olduğundan, ikisi arasındaki farkı sıfırlayan \$-3.0 milyon 2004 yılının net hata ve noksan kalemi olacaktır. Eski yöntemdeki net hata ve noksan kalemi 2004 yılı için \$81.4 milyon idi. 2004 yılında ödemeler dengesinde rezerv hareketleri yeni yöntemle \$182.3 milyon artmış bulunmaktadır. Bu rezerv artışının yine YOK itibarıyla (\$-254.9x0.48) \$122.4 milyonu Ticari Bankalar nezdinde (6), (\$-124.9x0.48) \$59.9 milyon KKTC Merkez Bankası nezdinde (7) toplam (\$-379.8x0.48) \$182.3 milyon olarak belirlenmiştir (8). Aynı şekilde YOK itibarıyla 2004'de ticari bankalardaki yıllık MDC artışı \$23.2 milyon (2), KKTC Merkez Bankası'ndaki yıllık MDC artışı \$32.1 milyon (3), toplam MDC artışı \$55.3 milyon olarak hesaplanmıştır (4). Eski ödemeler dengesi yönteminde genel denge (1) 2004 yılı itibarıyla \$240.6 milyon idi. Bu rakamdan toplam bankalardaki MDC artışı olan \$55.3 milyon düşüldüğünde (4) Yeni Genel Denge rakamı olan \$185.3 milyona ulaşılmaktadır (5). Yeni ödemeler dengesi modelindeki yöntem uygulamaya konduğunda 2004 yılında gerçekleşen rezerv artışı \$-182.3 milyon olduğuna göre YGD'yi sıfırlayan ve rezerv artışı ile eşitleyen net hata ve noksan kalemi \$-3.0 milyon olacaktır. Eski yöntemde 2004 yılı için net hata ve noksan kalemi \$81.4 milyon olduğuna göre uygulanan yeni yöntemin çok büyük bir iyileştirme sağladığı görülmektedir.

Yeni yöntemin eskisine göre sağladığı iyileştirmeyi daha iyi anlayabilmek açısından 2004 yılı için aşağıdaki karşılaştırmayı yapmak yararlı olacaktır.

Tablo 3(a): 2004 Yılı Karşılaştırmalı KKTC Ödemeler Dengesi Eski ve Yeni Yöntemlere Göre Genel Denge ve Rezerv Hareketleri

	(i) 2004 (Milyon \$) Eski Yönteme Göre Genel Denge ve Rezerv Hareketleri	(ii) 2004 (Milyon \$) Yeni Yönteme Göre MDC Sermaye Hareketleri parçası olarak Genel Denge ve Rezerv Hareketleri	(iii) 2004 (Milyon \$) Yeni Yönteme Göre Genel Denge ve MDC Rezerv Hareketleri Parçası Olarak
Cari İşlemler Dengesi	-14.1	-14.1	-14.1
Sermaye Hareketleri			
1. TC Kredileri	175.3	175.3	175.3
2. Diğer Sermaye Hareketleri	79.4	79.4	79.4
3. Kısa Vadeli Serm. Har. (MDC)	-	-55.3	-
a. Merkez Bankası Nezdinde	-	-32.1	-
b. Ticari Bankalar Nezdinde	-	-23.2	-
Sermaye Hareketleri Dengesi	254.7	199.4	254.7
Genel Denge	240.6	185.3	240.6
Rezerv Hareketleri (-Artış, +Azalış)			
a. Merkez Bankası Nezdinde	45.0	-59.9	-92.0
b. Ticari Bankalar Nezdinde	-367.0	-122.4	-145.6
Toplam Rezerv (-Artış, +Azalış)	-322.0	-182.3	-237.6
Net Hata ve Noksan	81.4	-3.0	-3.0

Eski ve yeni yöntemler karşılaştırıldığında ve TL'nin yabancı paralar ve döviz gibi rezerv hareketlerinin parçası olarak kabul edildiğinde, net hata ve noksanın eski yöntemde 2004 yılı için hayli yüksek olan \$81.4 milyondan \$-3.0 milyona düştüğü görülmektedir. Yeni yöntemde – bakınız tablo 3'ün (ii) ve (iii) sütunları – eski yönteme göre iki alternatifli bir değişiklik söz konusudur. Ya (ii) sütundaki alternatife göre MDC, rezerv hareketlerinden ayrı olarak kısa vadeli sermaye hareketlerinin parçası olarak, ya da (iii) sütundan izlenebileceği gibi rezerv hareketlerinin içerisinde onun bir parçası olarak gösterilebilir. MDC anında likiditeye çevrilebildiği için ve gerektiğinde sadece dış ödemelerde değil iç ödemelerde de kullanılabilirdiği için rezerv hareketlerinin parçası olarak kabul etmek en uygunu olacaktır.

5.2 Yeni Yöntemin 2009 Yılı Uygulaması

2009 yılı ekonomik büyümenin durduğu bir dönem olması dolayısıyla Merkez Bankası MDC'leri iç ödemelerde kullanılmış ve bu nedenle 2009 yılında dış ödemelerin parçası olarak işlem görmemiştir. Aynı şekilde 2009 yılı ödemler dengesinde rezerv hareketleri belirlenirken iç ödeme maksatları için kullanıldığından o yılın toplam döner aktiflerinden (GDAD) düşülmüştür.

$$\begin{aligned} \text{EGD} &= \$429.6, \text{TBMDC} = \$-209.0 \text{ (YSK)}, \text{MBMDC} = \$0 \\ \text{GMDC} &= \$-209.0 + \$0 = \$-209.0 \text{ (YSK)} \\ \text{YGD} &= \text{EGD} - \text{GMDC} = \$429.6 - \$209.0 = \$220.6 \\ \text{TBDAD} &= \$-181.7 \text{ (YXK)}, \text{MBDAD} = \$-53.5 \text{ (YXK)} \\ \text{GDAD} &= \$-181.7 + \$-53.5 = \$-235.2 \text{ (YXK)} \end{aligned}$$

2009 yılında Merkez Bankasına ait MDC'ler iç ödemelerde kullanıldığından 2009 yılı toplam (genel) döner aktif değişim (GDAD) düşülmesi gerekmektedir.

$$\begin{aligned} \text{GDAD}_1 - \text{MBMDC} &= \text{GDAD}_2 \\ \$-235.2 \text{ (X)} - \$345.2 \text{ (YOK)} &= \$-580.4 \text{ (D)} \\ \text{YGD/GDAD}_2 &= \$220.6 / \$-580.4 = \%38.0 \\ \text{M/GSMH} &= \%37.9 \\ \text{MBDAD}_2 &= \text{MBDAD}_1 - \text{MBMDC} \Rightarrow \$-53.5 \text{ (YXK)} - \$345.2 \text{ (YOK)} = \$-398.7 \\ \text{MBRH} &= \text{MBDAD}_2 \times \text{M/GSMH} \Rightarrow \$-398.7 \times \%37.9 = \$-151.1 \\ \text{TBRH} &= \text{TBDAD} \times \text{M/GSMH} = \$-181.7 \times \%37.9 = \$-68.9 \\ \text{GRH} &= \text{GDAD}_2 \times \text{M/GSMH} \Rightarrow \$-580.4 \times \%37.9 = \$-220.0 \\ \text{Net Hata ve Noksan} &= \text{YGD} + \text{GRH} = 0 \\ \text{Net Hata ve Noksan} &= \$220.6 + \$-220.0 = 0 \\ \text{Net Hata ve Noksan} &= \$-0.6 \end{aligned}$$

Tablo 3(b): 2009 Yılı KKTC Ödemeler Dengesi Eski ve Yeni Yöntem Karşılaştırması

	2009 Yılı Eski Yönteme Göre (Milyon \$)	2009 Yılı Yeni Yönteme Göre MDC Sermaye Hareketleri İçinde (Milyon \$)	2009 Yılı Yeni Yönteme Göre MDC Rezerv Hareketleri İçinde (Milyon \$)
Cari İşlemler Dengesi	-65.4	-65.4	-65.4
Sermaye Hareketleri			
1. TC Kredileri	425.3	425.3	425.3
1. Diğer Sermaye Hareketleri	69.7	69.7	69.7
3. Kısa Vadeli Serm. Har. (MDC)	-	136.2	-
a. Merkez Bankası Nezdinde	-	345.2	-
b. Ticari Bankalar Nezdinde	-	-209.0	-
Sermaye Hareketleri Dengesi	495.0	631.2	495.0
Genel Denge	429.6	565.8	429.6
Rezerv Hareketleri (-Artış, +Azalış)			
a. Merkez Bankası Nezdinde	-	-496.3	-151.1
b. Ticari Bankalar Nezdinde	-	-68.9	-277.9
Toplam Rezerv (-Artışı, +Azalışı)	-172.1	-565.2	-429.0
Net Hata ve Noksan	-257.5	-0.6	-0.6

5.3. Yeni Yöntemin 2012 Yılı Uygulaması

2012’de cari işlemler açığı (dış açık) \$125.1 milyon olarak gerçekleşirken, GSMH gerçekleşme tahmini \$3,927.6 olarak belirlenmiştir. Bu durumda 2012’de toplam mali ithalatı (M/GSMH oranı % 43.4 (\$1,705.3 milyon / \$3,9027.6 milyon X 100 % 43.4) olarak saptanmıştır.

Ekonomik kriz tüm dünyada ve Türkiye’de etkisini göstermiş ve KKTC’de bu krizden etkilenmekle kalmamış, buna ek olarak 2012 yılında bir Lefkoşa Belediye krizi yaşanmıştır. Bu nedenle 2012’de MDC’deki birikimler artmadığı gibi tam tersine iç ödemelerde kullanılmak suretiyle önemli oranda azaldı. Ercan havalimanı özelleştirmesinden gelen kaynak ise ancak 10 Aralık 2012’de ve yıl sonuna doğru gerçekleştiğinden, ekonomi üzerinde yarattığı rahatlama ve etki kısıtlı kaldı.

Tüm bu gelişmeler dolayısıyla 2012 yılı KKTC ekonomisi kendisini bir krizin içerisinde bulmuş ve bu kriz sürecinde MDC’deki birikimler nakde çevirilerek içte kullanılma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 2012 yılında MDC dış ödemelerde değil içi ödemelerde kullanıldığından ve 2012’de dış ödemelerin parçası olmadığından, 2012 ödemeler dengesindeki rezerv hareketleri belirlenirken MDC’de 2012’de oluşan değişimin, 2012’de döner (likit) aktiflerde oluşan değişimden düşülmesi gerekmektedir. Bu durumda 2012’de MDC’nin ödemeler dengesi rezerv hareketleri üzerindeki etkisi sıfır olarak kalacak ve YGD’de bu nedenle 2012’de EGD ile aynı kalacaktır. Diğer bir deyişle hem YGD hem EGD’nin tutarı \$221.1 milyon olacaktır.

- (1) EGD = \$221.1, TBMDC = \$0, MBMDC = \$0, GMDC = \$0
 (5) YGD = (1) EGD –(4) GMDC = \$221.1-\$ 0 = \$221.1
 (6) TBDAD = (6)TBDAS((YXK)-TBMDC(YXK), \$-58.1-\$247.0=\$-305.1((YXK)
 (7) MBDAD =(7) MBDAD(YXK)-MBMDC(YXK)=\$-215.5-(\$-10.6)=\$-204.9(YXK)
 (8) GDAD = (8) GDAD(YXK)-GMDC(YXK)=\$-273.6-\$-236.4=\$-510.0(YXK)
 (5) YGD/(8)GDAD=\$216.5/\$-510.0X100=%42.5
 M/GSMH=\$1,704.2/3,927.6X100=½43.4
 (9) TBRH 0 (6) TBDAD X M/GSMH = \$-204.9 X %43.4 = \$-132.4
 (10) MBRH = (7)MBDAD X M/GSMH = \$-204.9 X %43.4 = \$-88.9
 (11) GRH = (8) GDAD X M/GSMH = \$-510.0 X %43.4 = \$-221.3
 (12) NHN 0 (5) YGD + (11) GRH = 0
 (12) NHN = 221.1 - \$ 221.3 = 0
 (12) NHN = 0.2

Tablo 3(c): 2012 Yılı KKTC Ödemeler Dengesi Eski ve Yeni Yöntem Karşılaştırması

	2012 Yılı Eski Yöntem Göre (Milyon \$)	2012 Yılı Yeni Yöntem Göre MDC Sermaye Hareketleri İçinde (Milyon \$)	2012 Yılı Yeni Yöntem Göre MDC Rezerv Hareketleri İçinde (Milyon \$)
Cari İşlemler Dengesi	-125.1	-125.1	-125.1
Sermaye Hareketleri			
1. TC Kredileri	226.1	226.1	226.1
2. Diğer Sermaye Hareketleri	120.1	120.1	120.1
3. Kısa Vadeli Serm. Har. (MDC)	-	236.4	-
a. Merkez Bankası Nezdinde	-	-10.6	-
b. Ticari Bankalar Nezdinde	-	247.0	-
Sermaye Hareketleri Dengesi	346.2	582.6	346.2
Genel Denge	221.1	457.5	221.1
Rezerv Hareketleri (-Artış, +Azalış)	-340.8	-457.7	-221.3
a. Merkez Bankası Nezdinde	-	-78.3	-88.9
b. Ticari Bankalar Nezdinde	-	-379.4	-132.9
Net Hata ve Noksan	119.7	0.2	0.2

6. YENİ YÖNTEMLE İLGİLİ GENEL BİR ANALİZ

Yeni yöntemin uygulamaya konması ile birlikte, eski yöntemde 2004-2012 yıllarında çok yüksek rakamlara ulaşan net hata ve noksan kaleminin çok aşağılara ve kabul edilebilir seviyelere çekilebildiği görülmektedir. Ancak burada üzerinde durulması gereken nokta yeni yöntemde TL'nin da dövizle birlikte rezerv hareketlerinin parçası olarak kabul edilmesi sonucu, MDC'lerin oynadığı önemli

rolün gözardı edilmemesidir. Özelliği itibariyle MDC'ler hemen nakit paraya çevirebilmeleri dolayısıyla sadece kısa vadeli bir sermaye hareketi olarak değil, rezerv hareketlerinin bir parçası olarak da düşünmek gerekmektedir. Rezerv hareketlerinin bir parçası olarak düşünülmesi ise MDC'lerin diğer bir özelliğini, hem iç ödemelerde hem de dış ödemelerde gereksinime duyulduğunda kullanılabilme kapasitesini ortaya koymaktır.

KKTC'de ekonominin krize girdiği dönemler olan 2007, 2009, 2010 ve 2012 yıllarında MDC'ler iç ödemelerde kullanılmış ve bu nedenle bu dönemlerde MDC'ler ödemeler dengesinin rezerv hareketlerinin belirlenmesinde, döner (likit) aktif miktarlarından düşülmüştür. Tablo 2'den de izlenebileceği gibi bu kriz yıllarında MDC miktarları döner aktiflerden düşülmezse yöntem çalışmayacaktır. Bu durum tablo 2'den de görüleceği gibi yöntemin uygulanmasını olanaksızlaştırmaktadır. Yeni yönteme 2007, 2009, 2010 ve 2012 yıllarında işlerlik kazandırabilmek için o yıllarda toplam döner aktiflerden MCD'lerin, Tablo 2, sütun (11) de izleneceği gibi, düşülmesi gerekmektedir. Sütun (11) 'deki rakamların nasıl elde edildiği Tablo 2(a), (b) ve (c)'den izlenebilir.

Yine Tablo 2 ve tablo 4(a) ile 4(b)'den yeni yönteme göre ödemeler dengesi rezerv hareketleri MCD'li ve MCD'siz olarak iki alternatifli olarak gösterilmiştir. Her iki alternatifte de net hata ve noksan kalemi aynıdır. Tablo 4(a)'da görüleceği gibi eski yönteme göre dövizle birlikte TL da rezerv olarak kabul edilmiş, sadece rezerv hareketlerinde bir düzeltme gerçekleştirilerek net hata ve noksan kalemi kabul edilebilir bir seviyeye çekilebilmiştir. Tablo 4(a) alternatifinde MDC'ler kısa vadeli sermaye hareketi değil de rezerv hareketlerinin bir parçası olarak kabul edildiğinden eski yöntemdeki Genel Denge Rakamı (Eski Genel Denge- EGD olarak tablolarda yerini almaktadır) değişmeyecektir. Sadece rezerv hareketlerinde ve net hata noksan kaleminde bir değişiklik ortaya çıkacaktır. 4(b) alternatifinde ise MDC'ler kısa vadeli sermaye hareketi olarak kabul edildiğinden eski yöntemdeki Genel Denge rakamı da değişmek durumunda kalacak ve YGD – Yeni Genel Denge olarak tablolarda yerini alacaktır. Ödemeler Dengesi için geliştirilen yeni yöntemde alternatif 4(a)'nın tercih edilmesi en doğrusu olacaktır. Bu şekilde eski yönteme göre fazla bir değişikliğe gerek duyulmayacak, sadece rezerv hareketleri ve net hata ve noksan kalemlerinde değişikliğe gidilecektir.

Yeni yöntemdeki diğer bir değişiklik ödemeler dengesindeki değerleri ABD dolarına çevirirken kullanılan kurla ilgilidir. Eski yöntemde tüm değerleri ABD dolarına dönüştürürken kullanılan tek kur , KKTC'yi yapılan aylık ithalat değerleri ortalaması dikkate alınarak belirleniyordu. Yeni yöntemde, eski yöntemde olduğu gibi tek bir ortalama kur uygulanmış, sadece rezerv hareketlerini oluşturan MDC'ler ve ticari bankalar ile KKTC merkez bankasının döner aktifleri ABD dolarına dönüştürülürken tek kur yerine karma kur yöntemi uygulanmıştır. Döner aktif değerlerin ve MDC'lerin herhangi bir yılda aydan aya değişiminin (azalışı veya artışı) ithalat akışı ile aynı paralelde olmayabileceği için “tek ortalama kur ” yerine “karma ortalama kur” yöntemi kullanılmış ve her yıl için 2004-2012 döneminde uygulanan kur, yıl ortalama kuru (YOK), yıl sonu kuru (YSK), bu ikisinin ortalama bir kur (YXK) veya 3'nün ortalaması bir kur (YDK) olmuştur. Böylelikle karma kur yönteminin devreye konması ile rezerv hareketlerinin en bilimsel ve doğru şekilde belirlenmesine, net hata ve noksan kaleminin en aza ve kabul edilebilir seviyeye çekilmesine gayret sarf edilmiştir.

Tablo 4(a): Yeni KKTC Ödemeler Dengesi Yönteminde Sermaye Hareketleri, Genel Denge, Rezerv Hareketleri ve Net Hata ve Noksan MDC'ler Rezerv Hareketlerinin Parçası Olarak (Rakamlar Milyon \$ İtibariyledir)

Yıllar	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Cari İşlemler Dengesi	-14.1	-276.3	-203.6	-250.4	-390.3	-65.4	-275.8	-173.1	-125.1
1. Sermaye Hareketleri									
1.1 TC Kredileri	175.3	217.2	218.0	209.1	337.1	425.3	363.9	268.2	226.1
1.2 Diğer Sermaye Hareketleri	79.4	66.0	172.9	125.9	73.4	69.7	54.8	58.3	120.1
Sermaye Hareketleri Dengesi	254.7	283.2	390.9	335.0	410.5	495.0	418.7	326.5	346.2
Genel Denge	240.6	6.9	187.3	84.6	20.2	429.6	142.9	153.4	221.1
2. Rezerv Hareketleri (- Artış, + Azalış)	-237.6	-3.1	-192.7	-90.2	-17.9	-429.0	-144.1	-156.9	-125.1
a. Merkez Bankası Nezdinde	-92.0	-72.8	-31.2	-53.9	-83.9	-151.1	-78.7	-20.9	-88.9
b. Bankalar Nezdinde	-145.6	69.7	-161.5	-36.3	66.0	-277.9	-65.4	-136.0	-132.4
3. Net Hata ve Noksan	-3.0	-3.8	5.4	5.6	-2.3	-0.6	1.2	3.5	0.2
Eski Yönteme Göre Net Hata ve Noksan	81.4	46.1	246.0	-43.4	-289.7	-257.5	-48.5	-106.1	119.7

Tablo 4(b): Yeni KKTC Ödemeler Dengesi Yönteminde Sermaye Hareketleri, Genel Denge, Rezerv Hareketleri ve Net Hata ve Noksan MDC'ler Sermaye Hareketlerinin Parçası Olarak (Milyon \$)

Yıllar	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Cari İşlemler Dengesi	-14.1	-276.3	-203.6	-250.4	-390.3	-65.4	-275.8	-173.1	-125.1
1. Sermaye Hareketleri									
1.1 TC Kredileri	175.3	217.2	218.0	209.1	337.1	425.3	363.9	268.2	226.1
1.2 Diğer Sermaye Hareketleri	79.4	66.0	172.9	125.9	73.4	69.7	54.8	58.3	120.1
1.3 Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri (MDC)	-55.3	63.6	8.2	-259.2	-218.8	136.2	295.3	-176.7	236.4
Sermaye Hareketleri Dengesi	199.4	346.8	399.1	75.8	191.7	631.2	714.0	149.8	582.6
Genel Denge	185.3	70.5	195.5	-174.6	-198.6	565.8	438.2	-23.3	457.5
2. Rezerv Hareketleri (- Artış, + Azalış)	-182.3	-66.7	-200.9	169.0	200.9	-565.2	-439.4	19.8	-457.7
a. Merkez Bankası Nezdinde	-59.9	-50.0	-42.2	113.4	20.3	-496.3	-227.1	-10.6	-78.3
b. Bankalar Nezdinde	-122.4	-16.7	-158.7	55.6	180.6	-68.9	-212.3	30.4	-379.4
3. Net Hata ve Noksan	-3.0	-3.8	5.4	5.6	-2.3	-0.6	1.2	3.5	0.2
Eski Yönteme Göre Net Hata ve Noksan	81.4	46.1	246.0	-43.4	-289.7	-257.5	-48.5	-106.1	119.7

7. SONUÇ

KKTC Ödemeler Dengesi 1981 yılından beri kullanılan rezerv hareketlerini belirleyen yöntem ile çok düşük sayılabilecek net hata ve noksan değerlerine ulaşabiliyordu. Ancak 2003 yılından itibaren kullanılan yine aynı yöntem olmakla beraber net hata ve noksan kalemi çok yüksek değerler vermeye başladı. Açık bir deyişle 1981'den beri başarıyla kullanılan eski yöntem 2003 yılından itibaren ortaya çıkan gelişmelere cevap verememeye başladı.

KKTC Ödemeler Dengesi için 1981 yılından itibaren rezerv hareketlerinin belirlenmesinde kullanılan yöntemde döviz mümkün mertebe rezerv veya ihtiyatta tutulan bir tasarruf veya değer birimi olarak görülmüş, ödemelerin hep değer kaybeden veya devalüe edilmesi beklenen TL ile yapılması tercih edilmiştir. İktisatçıların deyimiyle “kötü” para “iyi” parayı piyasadan kovmuştur. Şöyle ki, gelirini, kârını ve faydasını maksimize etmeye çalışan tüketici ve üreticiler tasarruflarını ve henüz kullanmadıkları nakit kaynaklarını, geçmişte sürekli değer kaybeden ve gelecekte de bu değer kaybının devam etmesi beklenen TL yerine, geçmişte sürekli değer kazanan ve gelecekte de bu değer kazanımına devam eden dövizde, diğer bir deyişle Sterlin, ABD Doları, İsviçre Frankı, Fransız Frankı, Alman Markı, Japon Yeni veya daha sonra ortaya çıkan Euro'da tutacaktır. Bu nedenle sırf bu nedenle 2003 yılına kadar banka mevduatlarının önemli bir bölümü TL'nin dışında yabancı para birimlerinden oluşuyordu.

Sonuç olarak ödemeler dengesi açısından rezerv hareketleri hesaplanırken bu durum dikkate alınmış, sadece KKTC ticari bankalarında ve KKTC Merkez Bankası'nda yıl sonu itibarıyla azalıp artabilen döviz birikim ve tasarrufları ödemeler dengesinin rezerv hareketleri kalemi olarak hesaplara katılmıştır. Kabul edilen bu yöntem 2003 yılına kadar KKTC Ödemeler Dengesi'nin çıkarılmasında net hata ve noksan kaleminin kabul edilebilir limitler içinde tutulmasını sağlamıştır.

Ancak 2003 yılından itibaren ortaya çıkan iki önemli gelişmenin bu yöntemi geçersiz kıldığı ve KKTC Ödemeler Dengesi'nin bu nedenle çok yüksek net hata ve noksan rakamları vermeye başladığı söylenebilir. Açıkçası bu iki yeni gelişme nedeniyle eski yöntemin artık görevini yerine getiremez olduğu görüldü. Bu gelişmelerden birincisi 2003 yılından itibaren Türkiye'de uygulanan ekonomik politikaların sonucunda, TC Hazine ve Bonolarına verilen yüksek faizin etkisiyle, Türkiye'de dövizin bollaşması ve bu gelişme sonucunda TL'nin döviz karşısında değer kazanmasıdır. KKTC'de de paralel bir gelişme izlenmiş, Annan Planı sırasında yaratılan pozitif ortamda yabancıların KKTC'de konut, arsa alımı ve dolayısıyla inşaat sektörüne çok miktarda kaynak aktarmaları sonucu KKTC piyasasında önemli döviz artışı oluşmuştur. Sonuç itibarıyla daha önceleri olabildiğince değerlendirilen ve kıt olan döviz tasarruf aracı olarak rezervde tutup, TL'ni ödeme aracı olarak kullanma tercihi ortadan kalkmış oldu.

İkinci gelişme dövizin bollaşması sonucu kredi olarak dövizin 2003'den itibaren giderek daha fazla kullanılıyor olmasıdır. TL mevduata uygulanan yüksek faiz, TL kredilere de yansımış, TL'la borçlanma ve kredi faizleri, dövizle borçlanma ve kredi faizlerine göre çok yüksek kalmıştır. Bu gelişmenin sonucu olarak daha önceleri kullanılmayan kaynaklar değer kazanmaları için dövizde tutulurken, trend TL'na dönmüş, yıl sonunda kullanılmayan kaynaklar, rezervler ve tasarruflar dövizde değerlendirilen TL'na yönelmiştir. 2003'den sonra hızlanan ekonomik büyümenin

yarattığı kredi talebi dövizle borçlanmaya kaymıştır. Böylelikle TL mevduatlarına uygulanan reel faiz oranları, 2003'den sonra KKTC'deki enflasyonun tek haneli rakamlara düşmesi sonucu, döviz mevduatlarına uygulanan reel faizlerin çok üzerine çıkmasına neden olmuş ve tasarruf aracı olarak TL'na olan talebi artırarak, TL'nın döviz karşısında değerlendirilmesini ve revalüe edilmesini sağlamıştır. TL'nın değerlendirilmesi sonucu TL rezerv para olarak dövizle birlikte tutulmaya, kullanımda ve dolaşımda olan para ise ağırlıklı olarak TL olmaktan çıkarak, döviz de TL ile birlikte ödeme aracı olarak kullanılmaya başlandı. Açıkçası KKTC'de 2003'den sonra, borçlanmanın giderek daha çok döviz kredisıyla yapılıyor olması daha önceleri yerinde duran döviz mevduatlarının dış ödemeler dengesi açısından rezerv para olarak kullanılmasını, artık yerinde durmadığından, güçleştirdi. Yabancı para veya döviz olarak tutulan mevduatlar, içte kredi olarak kullanıldığından ve artık sadece kağıt üzerinde yerinde duran rezerv olarak görüldüğünden, 2003 yılından sonra sadece döviz mevduatlarının rezerv hareketi olarak kabul edilmesi ödemeler dengesindeki net hata ve noksan kaleminin çok yükselmesine yol açtığı anlaşılmaktadır. Kısaca 2003 yılından sonra bir tasarruf ve dolayısıyla rezerv aracı olarak değerlendirilen TL'na olan talep artışı, dövizle birlikte TL'nın da ödemeler dengesi çıkarılırken rezerv hareketlerine katılmasını gerektirdiği görülmektedir. KKTC'de bankalardaki mevduatların TL cinsinden dövize göre artışa geçmesi dikkate alındığında TL'nın da değerli bir para birimi olarak dış ödemeler dengesinin rezerv hareketlerinde yerini alması gerektiği rahatlıkla söylenebilir.

Sonuçta geliştirilen yeni yöntemde sadece döviz değil TL'da ödemeler dengesinde rezerv hareketlerinin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Yeni yöntemde 2004-2012 döneminde KKTC Ödemeler Dengesi açısından döviz rezerv hareketlerinin TL ile birlikte değerlendirilmesi ve buna ek olarak KKTC'nın Türkiye'den yaptığı TC Hazine ve Devlet Bonosu alım satımlarının (MDC'ler) dikkate alınması sonucu, net hata ve noksan kaleminin önemli oranda aşağıya çekildiği görülmektedir. Böylelikle KKTC Ödemeler Dengesi için geliştirilen yeni yöntemin sonuçta iki avantajı ortaya çıkmaktadır:

1. 2004 yılından itibaren KKTC Ödemeler Dengesi'nde oluşan net hata ve noksan kalemi makul ve kabul edilebilir bir seviyeye çekilerek, KKTC Ödemeler Dengesi için yapılan hesap ve tahminlere güvenilirlik kazandırmaktadır.
2. Eski yöntemde 2004 yılından önce var olan Ödemeler Dengesi'ndeki dış açık rakamını ve ilgili hesap ve tahminleri, sermaye hareketleri ve rezerv hareketleri ile denetleme ve kontrol sistemini 2004 yılı ve sonrası için tekrar tesis etmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada geliştirilen yeni yöntemle ve onun içerdiği değişkenlerle rezerv hareketleri yeniden belirlenerek, net hata ve noksan kalemi 2004-2012 arasında kabul edilebilir makul ve normal seviyelere çekilebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Çıplak, U. (2005), “Ödemeler Dengesinde “Net hata ve Noksan” Kalemi Üzerinde Bir Değerlendirme”, *TCMB*, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/81550b01-e2b2-4df1-bc4f-7a18e5428526/Net+Hata+ve+Noksan.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE81550b01-e2b2-4df1-bc4f-7a18e5428526>, Erişim Tarihi: 10.09.2015.
- DPÖ (2003-2013), *İstatistik Yıllıkları 2003-2013*, KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü Yayını, No: 28,29,30,31,32,33,34,35,36,37, Ödemeler Dengesi Tabloları, Devlet Planlama Örgütü, Lefkoşa-KKTC.
- DPÖ (2012a), *Dünya ve KKTC Ekonomisine Bakış*, KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü Yayını 2012, s. 15.
- DPÖ (2012b), *Sürdürülebilir Ekonomiye Geçiş Programı 2013-2015*, KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü Yayını 2012, s. 9-11.
- DPÖ (2013), *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler*, Devlet Planlama Örgütü, Lefkoşa.
- European Central Bank, <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/stats/bop/2013/html/ba131029.en.html>, Erişim Tarihi: 10.12.2015.
- Eurostat, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Balance_of_payment_statistics, Erişim Tarihi 12.12.2015.
- KKTCMB (2003-2012), *KKTC Merkez Bankası Yıllık Raporları*, Ticari Bankaların ve KKTC Merkez Bankasının Döner Aktif ve MDC’nı İçeren Tabloları, KKTC Merkez Bankası Yayını, Lefkoşa-KKTC.
- IMF (1993), *Balance of Payment Manual (Ödemeler Dengesi El Kitabı)*, International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu), Revised 5th Edition (Gözden Geçirilmiş 5. Baskı), 1993, <https://www.imf.org/external/np/sta/bop/BOPman.pdf>, Erişim tarihi: 05.2015.2015.
- Stern, R. M. (2007), *Balance of Payments: Theory and Economic Policy*, Aldine Transaction.
- Yükseler, Z. (1998), “Makroekonomik Hesaplar ve Ödemeler Dengesi”, *ResearchGate*, https://www.researchgate.net/publication/259081625_MAKRO_EKONOMIK_HESAPLAR_VE_ODEMELER_DENGESİ, Erişim Tarihi: 08.02.2016.

Ek 1: Tablo 2 İle İlgili Kısaltmalar ve Açıklamaları

1. EGD : Eski Genel Denge
2. TBMDK : Ticari Bankalar Menkul Değerler Cüzdanı (Yıllık Değişim)
3. MBMDK : KKTC Merkez Bankası Menkul Değerler Cüzdanı (Yıllık Değişim)
4. GMDK : Genel (Toplam) Menkul Değerler Cüzdanı (Yıllık Değişim)
5. YGD : Yeni Genel Denge
6. TBDAD : Ticari Bankaların Döner Aktiflerindeki (MDC dahil Yıllık Değişim)
7. MBAD : KKTC Merkez Bankası Döner Aktiflerindeki (MDC dahil Yıllık Değişim)
8. GDAD : Genel (Toplam) Döner Aktiflerindeki (MDC dahil Yıllık Değişim)
9. YGD/GDAD (YDK) : Yıl Diğer (Karma) Kur
10. M/GSMH : Toplam Mal İthalatı/Gayri Safi Milli Hasıla
11. GDAD(8)-GMDK(4) : Toplam MDC'siz toplam döner aktiflerdeki değişim
12. GDAD(8)-TBMDK(2) : TBMDK'siz genel (toplam) döner aktiflerdeki değişim
13. MBRH, TBRH ve GRH : Merkez Bankası, Ticari Bankalar Nezinde ve Toplam Rezerv hareketleri
14. NHN : Net Hata ve Noksan NHN= YGD+GRH = 0 veya
NHN = EGD-(GRH + GMDK)

Suphi Galip 1974 Haziran'ında ODTÜ İdari İlimler Fakültesi'nden mezun olduktan sonra, aynı fakülte'de Şubat 1979'da yüksek lisansını tamamladı. 1980 Haziran'ında Victoria University of Manchester'de Ekonomik Kalkınma dalında Yüksek Lisans diplomasına hak kazandı. 1986 Mayıs'ında Boston Fletcher School of Law and Diplomacy'den Uluslararası İlişkiler alanında yüksek ihtisas derecesini aldıktan sonra, Şubat 2000'de Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü'nde Siyasi İktisat Tarihi alanında doktora yaptı.

1974/75 akademik yılında bir dönem ODTÜ İdari İlimler Fakültesinde asistan olarak görev yapan Suphi Galip, 1975 Kasım'ında KTFD Savunma Bakanlığı Azınlıklar Dairesinde Sekreter C olarak göreve başladı. 1976 Mart'ında Başbakanlık Devlet Planlama Örgütüne tayini çıktıktan sonra, uzman olarak önce Ekonomik Planlama sonra da İzleme ve Koordinasyon dairesinde çalışmaya başladı. 1983-1990 arasında DPÖ İstatistik ve Araştırma Dairesinde, Ödemeler Dengesi biriminin sorumlusu olarak görev yaptı.

1990 Ekiminde, devlette 15 yıllık hizmetten sonra Lefke Avrupa Üniversitesi'nin kuruluşunda yer almak üzere emekliye ayrıldı. LAÜ'de 1990-1994 arasında İşletme, Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler bölümlerinin kurulmasında aktif görev aldı ve bu üç bölümün program koordinatörlüğünü yürüttü. 1995-2000 arasında vekâleten ve 2000-2005 arasında Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı olarak görev yaptı. LAÜ'ye 15 yıllık hizmet verdikten sonra 2005'de emekliye ayrıldı.

Suphi Galip graduated from the Faculty of Administrative Sciences, METU in June 1974 and obtained his Masters Degree from the same Faculty in February 1979. In June 1980 he gained a Post-Graduate Diploma in the field of Economic Development from the Victoria University of Manchester. After obtaining a Masters Degree in the field of International Relations from the Boston Fletcher School of Law and Diplomacy in May 1986, he received his Ph.D. in the field of Political Economic History from the Atatürk Institute of the Bosphorus University in February 2000.

Being offered an assistanship for a semester in the academic year 1974-75 in the faculty of Administrative Sciences – METU, Suphi Galip started work in November 1975, at the position of secretary C in the Minorities Department of the Ministry of Defence of the Turkish Federal State of Cyprus. In March 1976 he applied for a position in the Prime Ministry State Planning Organization, working first as a planning officer in the Department of Economic Planning and then in the Department of Supervision and Coordination. Between 1983-1990 he worked as the head of the Balance of Payments Unit within the Department of Statistics and Research in the Prime Ministry State Planning Organization.

In October 1990, after a 15 year service in the Government, he retired to take part in the foundation of the European University of Lefke. He played an active role between 1990-1994 in the founding of the departments of Business Administration, Economics and International Relations in EUL, working as program-coordinator for all three departments. Between 1995-2000 he first worked in an acting capacity and then between 2000-2005 as head of the International relations Department. After serving EUL for 15 years, he retired in 2005.